

הם לא ברחו מהכיתה

נרטיבים של סטודנטים מצטיינים
בדרךם להתמחות בחינוך

אשר שקדי

They remained in the classroom: Narratives of outstanding teaching students

Asher Shkedi

הוצאת הספרים של מכון מופ"ת:
עורכת ראשית: ד"ר יהודית שטיימן
עורכת אקדמית: ד"ר אריאלה גדרון
עורכת טקסט ולשון: קרן גליקליך
עורכת לשון אחראית: עדי רופא
עורכת גרפית: מאיה זמר-סמבול

עיצוב העטיפה: נורית הרשקוביץ, מאיה זמר-סמבול
איורים על העטיפה: יזהר שקדי

מסת"ב: 978-965-530-130-4

© כל הזכויות שמורות למכון מופ"ת, תשע"ז/2016

טל': 03-6901406 <http://www.mofet.macam.ac.il>

דפוס: אופסט טל בע"מ

תוכן העניינים

5	מבוא.....
13	פרק 1: המניעים להצטרפות לתכנית.....
	שער ראשון תכנית רביבים: הוגיה, מתכנניה ומוריה
37	מבוא.....
39	פרק 2: חזונם של הוגי התכנית.....
58	פרק 3: מחזון למעשה - התכנית כמו שעיצבו אותה מתכנניה ומוריה.....
	שער שני מורה בא לעולם - איך ומתי?
79	מבוא.....
81	פרק 4: חוויות שמעצבות את תפיסת ההוראה הראויה.....
97	פרק 5: שינוי או המשכיות בבית הספר.....
	שער שלישי הקפיצה למים הקרים
115	מבוא.....
117	פרק 6: צעדים ראשונים.....
138	פרק 7: גישות ההוראה בראשית ההתמחות.....
159	פרק 8: תפיסת התוכן הלימודי.....
177	פרק 9: תפיסות בדבר תפקידם של הסטודנטים-מורים כמחנכים.....
	שער רביעי הערכת תהליך ההכשרה
195	מבוא.....
197	פרק 10: תרומת הלימודים העיוניים לתהליך ההכשרה.....
216	פרק 11: תרומתו של המפגש הקבוצתי לצמיחה כמורים.....
228	פרק 12: ההתמחות בהוראה.....
252	פרק 13: הנחיית ההתמחות בהוראה.....
	שער חמישי לקראת הכשרת המורים הראויה
269	מבוא.....
272	פרק 14: מוטיבציה והתמדה בהוראה לקראת השנה העשירית.....
292	פרק 15: להפוך את הפירמידה - מתווה חלופי להכשרת מורים.....
319	סוף דבר.....
322	מקורות.....
353	מפתח מושגים ושמות.....
367	תקציר באנגלית (Abstract).....

מבוא

לפני שנים אחדות, כשעשיתי את צעדי הראשונים בתחום הכשרת המורים, הוזמנתי להרצות לפני פורום מנהלי המכללות לחינוך. באותה עת סיימתי מחקר בקרב מורים בישראל ובחוו"ל שמטרתו לברר היכן רכשו את מקצועיותם הפדגוגית. ממצאי המחקר הפתיעו אותי מאוד, שכן איש מהמורים לא טען כי מקצועיותו מקורה במוסד ההכשרה.¹ זאת ועוד, דבריהם על מוסד ההכשרה לא היו מחמיאים כלל וכלל. בדחילו ורחימו הכנתי את ההרצאה, שהרי לומר למנהלי מוסדות ההכשרה כי עבודתם אינה נושאת את הפרות המקווים (שלא לומר שהיא בגדר ברכה לבטלה), נראה לי כמו להזמין ידוי אבנים לעברי. מה הופתעתי כשהמנהלים היו קשובים מאוד, ואחרי ההרצאה ניגשו אליי כמה מהם והודו לי במילים חמות על הדברים. הופתעתי מתגובתם. הרגשתי כי התפרצתי לדלת פתוחה, אך שאלתי את עצמי איך אפשר להסביר את העובדה כי אותם מנהלים, שקיבלו בפתיחות רבה את הנתונים הקשים שהבאתי, מקיימים מדיניות הכשרה שהם עצמם משוכנעים שאינה אפקטיבית בעליל. עם השנים תמיהתי לא שככה. עיון בכתבי עת מקצועיים לימד אותי כי חוקרים והוגים רבים שעוסקים בהכשרת מורים מביאים עדויות מחקריות לרוב, שמלמדות על כישלונן של תכניות ההכשרה, אף שהם משתמשים לא פעם בלשון רכה יותר. למרבה הפלא לרבים מהם מעמד אקדמי בכיר, והם היו מעורבים כך או אחרת בתהליכי הכשרת מורים. כיצד נסביר את העובדה כי למרות המודעות אין שינוי משמעותי בתהליכי הכשרת המורים והאכזבה הולכת ונמשכת?

כדי להעריך את האפקטיביות של תכניות ההכשרה מקובל להשתמש בשני קריטריונים עיקריים: הראשון שבהם נוגע למידת שביעות הרצון של הבוגרים. רבים מהבוגרים, כמו שעולה ממחקרים רבים, סבורים כי תכניות ההכשרה לא הכינו אותם מספיק לעולמה האמתי של ההוראה. הקריטריון השני נוגע למידת ההתמדה. נראה כי כמעט מחצית מבוגרי תכניות ההכשרה, בארץ ובעולם,

1 במחקר השתתפו גם שתי עובדות סוציאליות שמלמדות בבתי ספר בחו"ל. הן היו היחידות, מתוך 50 המורים, שנתנו את קרדיט רכישת המקצוע למוסד ההכשרה שלהן (Shkedi, 1996).

פורשים מהמקצוע בתוך חמש שנים מסיום לימודיהם.² נראה אפוא כי יותר משיש לנו תשובה לשאלה היכן ואיך למדו המורים את מקצועיותם, יש בידינו עדות של בוגרי המוסדות להכשרה היכן הם לא למדו להיות מורים.³ השאלה היכן ואיך למדו המורים את מקצועיותם נשארה אפוא פתוחה ומחכה לפענוח, וכמוה גם השאלה מה יבטיח את הישירותם של בוגרי מוסדות ההכשרה כמורים בבית הספר. שתי שאלות אלו הן האתגר המחקרי העומד לפתחו של ספר זה, שבאמצעות מקרה בוחן - מעקב אחר משתתפי המחזור הראשון של תכנית "רביבים", תכנית הכשרת מצטיינים להוראה של מקצועות היהדות שמתקיימת באוניברסיטה העברית בירושלים מאז שנת 2000 - שם לו למטרה לפענח את התעלומה. הספר מספר את סיפורם של משתתפי התכנית ובוהן את תהליך הכשרת המורים כמו שהוא נתפס בעיניהם, מתוך שימוש במתודולוגיה של מחקר אורך ועומק איכותני.

מחקרים רבים מאוד סוקרים את שלבי הכניסה להוראה (ומציגים כאמור תמונה מאכזבת למדי מנקודת מבטן של תכניות ההכשרה). פה ושם מופיעים מחקרים שמתארים ומנתחים קטע מסוים בתהליך הכשרת המורים והתפתחותם, לרוב דיווח על תכנית ספציפית, על פרויקט מוגדר או על מחקר של שנה-שנתיים ובמקרים נדירים מחקר של שלוש שנים. מחקרים אלו מציגים ברוב המקרים תמונה מעודדת מאוד שמוכיחה שתהליכי ההכשרה שננקטו הביאו לתוצאות מקוות. בדרך כלל אין למחקרים אלו המשך. אחרים שיבואו כעבור כמה שנים ויחקרו את בוגרי התכנית, יקבלו תמונה מעודדת פחות, שלא לומר מאכזבת. לאן נעלמו עשרות ואולי מאות התכניות שהפילו תקוות כה רבות? מדוע רישומן נעלם עם סיום התקופה הקצובה של הפרויקט? ייתכן שפועל כאן האפקט האופייני כל כך למחקרים שמלווים פרויקטים בפיתוח: כשמפעילים תכנית ניסיונית, משקיעים מאמץ בפיתוחה ומלווים את המשתתפים בתמיכה

2 האמת צריכה להיאמר כי פרסומים שונים מציגים נתונים שונים בנוגע למצב בישראל. בפרסום שהוגש לאחרונה לאגף ההתמחות וכניסה להוראה במשרד החינוך (שפרלינג, 2015) נטען כי "רק" 24.8% נושרים. לעומת זאת בפרסום שהופיע שנה קודם לכן (ליבמן, 2014) נטען כי שיעורי הנשירה נעים בטווח שבין 40%-ל-50%. מעורר תמיהה.

3 בפרקי ספר זה נשוב ונבסס טענה זו.

אינטנסיבית, מקבלים ברוב המקרים משוב חיובי, גמול על המעורבות ועל התמיכה. אבל כשהליווי הצמוד נעלם ואוכלוסיית המשתתפים ממשיכה בדרכה או מתחלפת, סיפור ההצלחה מפנה את מקומו לעוד אחת מהיוזמות שהשאירו את רישומן בעיקר על יוזמיהן, ואולי אף על משתתפיה הנחקרים.

מה שדרוש אפוא אינו תיאורים קצרי טווח של תכניות ויוזמות; מה שדרוש אינו עוד מחקרים וסקרים שמלווים את המורים בשנותיהם הראשונות בעבודה. מה שדרוש הוא מחקרי אורך שילוו את תכניות ההכשרה ובעיקר את משתתפיהן ואת בוגריהן שנים רבות, נאמר במהלך כעשר שנים. ככל שהדבר יפתיע, לא מצאנו מחקרי אורך שמלווים את הסטודנטים להוראה באופן רצוף וממושך, משלב הכניסה לתהליך ההכשרה ועד סיומן של כמה שנות עבודה וצמיחה (ואין הכוונה למחקרים שמבוססים על סדרה של שאלונים הניתנים למשתתפים ולבוגרים שנה אחר שנה, אלא למחקרים שמבוססים על תיאורי עומק של התופעות הנחקרות).

כך עם כל ההכרה והחשיבות שזוכים להן בשנים האחרונות המחקרים האיכותניים, מחקרים שמתארים ומנתחים לעומק את התופעות, תודעת האנשים (ובעיקר תודעתם של מקבלי החלטות והמופקדים על מדיניות ומימון) עדיין שבויה בקסמו של המחקר הכמותי הפונה לאלפי משיבים. נוסף לכל אלה את העובדה כי מחקר אורך איכותני מחייב נכונות של המשתתפים להשתתף בו, להיחשף לתצפיות ולשתף פעולה בראיונות שנים רבות כל כך, ונבין כי לא כל אחד מוכן למאמץ מעין זה. והנה הזדמנות כזו נקרתה לפנינו: תכנית רביבים.

בשנת 2000 החלה לפעול באוניברסיטה העברית בירושלים תכנית "רביבים", תכנית הכשרה להוראת מקצועות היהדות, המיועדת לסטודנטים המוגדרים מצטיינים על פי אמות מידה אקדמיות. התכנית הוקמה במטרה להכשיר להוראה את הטובים שבסטודנטים בהנחה שאלו יביאו לידי שיפור ניכר במעמדם של מקצועות היהדות (תנ"ך, מחשבת ישראל וכדומה) בבתי הספר הממלכתיים. התכנית מקנה למשתתפיה מסלול לימודים אינטנסיבי בן ארבע שנים שבסיומו הם מקבלים תואר ראשון, תואר שני ותעודת הוראה. לימודי ההכשרה להוראה, העיוניים והמעשיים, וחלק מהלימודים התוכניים ניתנים למשתתפי התכנית בקבוצה סגורה הן במסגרת החוגים במדעי הרוח הן בבית הספר לחינוך. משתתפי התכנית נהנים ממלגת קיום נדיבה ומפטור משכר לימוד ומתחייבים לעסוק בהוראה בפועל חמש שנים לפחות.

המחזור הראשון של תכנית רביבים לווה במחקר אורך שהחל עם ההצטרפות לתכנית, נמשך בארבע שנות ההכשרה באוניברסיטה וליווה חמש שנות הוראה

בפועל. תשע שנים בסך הכול. ספר זה יספר את סיפורם של המשתתפים, בעיקר הסטודנטים-מורים, אך גם מורי המורים, וינסה להציג את תמונת צמיחתם של הסטודנטים-מורים מראשית צעדיהם בהכשרה ועד הפיכתם למורים מקצועיים מן השורה, בעלי ותק יחסי ומידה של ניסיון. בעזרת משתתפי התכנית אנסה לפצח את התעלומה כיצד מורים באים לעולם ומה מבטיח את הישגותם בו.

המחקר נעשה בגישה המחקרית האיכותנית-קונסטרוקטיביסטית, המניחה כי התופעה הנחקרת תלויה באנשים הנוטלים בה חלק, אין לה קיום אובייקטיבי שמנותק מבני האדם החווים אותה, היא דינמית, משתנה ותלויה בזמן, במקום ובהקשר. על כן התמונה שהתקבלה במחקר זה היא זו שעולה מעיניהם של הסטודנטים-מורים שהשתתפו בתכנית. ראיונות העומק אפשרו לנחקרים לספר את סיפורם בלי שהמראיינים הגבילו אותם לשאלות מוגדרות שנקבעו מראש. תצפיות על שיעוריהם של הסטודנטים-מורים, שנעשו בעזרת צילומי וידאו, נחשפו לפני כל אחד מהנחקרים במהלך הראיונות. התצפיות נותחו על בסיס תיאוריהם והסבריהם של הנחקרים ולא על בסיס מערך קטגוריות חיצוני שנקבע טרם המחקר. חשיפתם של סרטוני הווידאו בראיונות נועדה לכוון את הסטודנטים להתייחס למצבי ההוראה בפועל ולא להסתפק בהתייחסויות כלליות. הניתוח נעשה בשלבים אגב היעזרות בתוכנת ניתוח איכותנית - נרלייזר.⁴ אף שמוקד הספר הוא סוגיית הכשרת המורים ועולם המורים, המתעניינים במחקר איכותני יכולים לראות בספר דוגמה לעריכה ולכתיבה של מחקר איכותני ארוך טווח.

כל מי שקורא ספרים, מאמרים ודוחות מחקר שכותביהם מצהירים כי נעשו בגישה המחקר האיכותנית, שואל את עצמו לעתים כיצד הגיעו הכותבים לתמונה שהגיעו? לא פעם חסר רכיב מתודולוגי שמסביר לקורא את תהליך המחקר, עד שלא פעם עולה השאלה במה שונה המחקר מעבודה טובה של עיתונאי למשל או מעבודה ספרותית? משעה שאנחנו טוענים כי התיאור המוצג בספר הוא מחקר ולא כתיבה עיתונאית או ספרותית, חובה עלינו להציג את הראיות המתודולוגיות לכך. אבל כדי שלא להרחיב את היריעה יתר על המידה ולהכביד על הקוראים, לא צורף לספר זה נספח מתודולוגי שיסביר את תהליך המחקר וייתן לו את התוקף המתבקש. עם זאת אני יכול להפנות את הקוראים לארבעת הספרים המתודולוגיים שפרסמתי, המתארים בפירוט רב את תהליכי עשיית המחקרים האיכותניים. ספרים אלו צמחו ונכתבו במקביל למחקר המתפרסם

בספר זה, כך שרבות מהתובנות המופיעות בהם צמחו אגב העיסוק המתמשך בו, והמתודולוגיה האיכותנית שהנחתה את עבודת המחקר פרוסה בהם.⁵ זאת ועוד, ברוב פרקי הספר הקוראים מופנים לעבודות הדוקטור והמוסמך שבהם נבחנה והוצגה לעומק הסוגיה המופיעה בפרק. עבודות אלו, ככל עבודות מחקר לתארים אקדמיים, חשופות לציבור וכוללות כמובן לא רק פירוט של תמונת המחקר, אלא גם תיאור מפורט של המהלך המתודולוגי.

במחקר איכותני-קונסטרוקטיביסטי הכותב אינו מחביא את עצמו. להפך, בהנחה כי כל תופעה יכולה להיבחן מפרספקטיבות שונות, חשוב שנקודת הראות של החוקר-כותב תהיה חשופה לקוראים, בין היתר כדי לאפשר הבחנה בין נקודת הראות של החוקר לאלה של הנחקרים. כחלק מעמדה זו אני מחויב בגילוי נאות. בשנים 2000–2002, השנתיים הראשונות של תכנית רביבים, הייתי אחראי בה לרכיבים החינוכיים. לאחר מכן עברתי לנהל את המחלקה להכשרת מורים באוניברסיטה העברית והתנתקתי מהתכנית לחלוטין. ייתכן שחוקרים כמותיים-פוזיטיביסטים היו רואים בנתון זה חיסרון, אבל המחקר האיכותני בגישה הקונסטרוקטיביסטית מצפה מהחוקרים שיהיו מעורבים בתופעה ובתרבות שהם חוקרים, ורואה בכך יתרון, אף שעל החוקר להיות מסוגל להסתכל על התופעות מנקודות מבט מרוחקות. אני מאמין כי עמדותי בחובה להיות בה בעת מקורב לתכנית ומרוחק ממנה, ולכל אורך המחקר בחנתי את עצמי באמות מידה אלו. את הנתונים במחקר לא אספתי אני, אלא קבוצה גדולה של סטודנטים-חוקרים לתואר שני ושלישי, שהניבה 17 עבודות דוקטור ומוסמך,⁶ כולן בהנחייתי ובהדרכתי (באחדות מהעבודות היו שותפים גם מרצים-חוקרים נוספים). החוקרים בחנו בכמה תקופות זמן זוויות שונות של התכנית ושל התופעות הנחקרות, תהליך שהוסיף לאיכות המחקר.

העדות המשכנעת ביותר לעמדה המתקרבת והמתרחקת שנקטתי כחוקר ראשי במחקר זה היא אולי העובדה שלא נמנעתי מלהציג את דברי המשתתפים גם בסוגיות שהייתי אחראי להן, וגם כשהתמונה שהציגו לא הייתה מחמיאה כלל (בלשון המעטה). כאלה הן למשל עמדותיהם כלפי לימודי החינוך העיוניים והסדנאות הפדגוגיות, שבתוקף תפקידי הייתי אחראי להם בשנתיים הראשונות של התכנית. ואולי העדות החשובה ביותר לעמדה המחקרית שגזרתי על עצמי

5 מדובר בארבעה ספרים, שניים בעברית ושניים באנגלית, ראו: שקדי, 2003, 2014; Shkedi, 2005, 2014. פרטים נוספים מופיעים באתר www.narralizer.co.il.

6 למעשה התבצעו 20 עבודות מחקר, אלא ששלוש מהן לא הגיעו לכלל הבשלה.

היא העובדה כי במהלך המחקר, בעקבות הקשבה לסיפוריהם של הסטודנטים-מורים ובמקביל עיון בספרות המחקר, שיניתי את תפיסתי בדבר הידע של המורים, חשיבתם ותהליכי הכשרתם, תפיסות שייחשפו בספר זה ויבואו לידי ביטוי בין היתר בפרק המסכם ובו המלצות למתווה חלופי להכשרה. הנתונים שנאספו (אלפי דפים מתוכתבים של תצפיות וראיונות) וזוויות ההסתכלות המגוונות הנוגעות לסוגיות רבות בתחום הכשרת המורים וצמיחתם הפדגוגית, מכילים יותר משאפשר לכלול בספר אחד, שגם הוא אינו מצומצם בהיקפו. על כן תמונת המחקר שהתקבלה תוצג בשני ספרים. האחד, המונח לפניכם, עוסק כאמור בסוגיית הכשרת המורים; והשני, שיבוא בעקבותיו, יעסוק בסוגיית צמיחת המורים לנוכח אתגרי השינוי העומדים לפניהם.

אני אמנם חתום על הספר, וכל מכשלותיו, אם יהיו, הן באחריותי. אבל לצמיחתו שותפים רבים. ראשונים לתודות יבואו הסטודנטים-מורים, משתתפי מחזור א' ברביבים. רובם ככולם שיתפו פעולה בכל שנות המחקר, נאותו שנצפה עליהם בכיתותיהם ומצאו את הזמן הראוי להיפגש עם החוקרים-מראיינים ולחשוף לפנייהם את תפיסותיהם ואת נקודת ראותם. אני רוצה להאמין כי לא פחות משאנחנו כחוקרים יצאנו נשכרים מסיפוריהם, גם הם יצאו נשכרים מההזדמנות שניתנה להם לספר את סיפורם כאמצעי לגיבוש דרכם כמורים ולשיפור דרכי ההוראה. אף שאחדים מהמשתתפים היו מוכנים להזדהות בשמם ובפרטיהם, השמות המופיעים בספר בדויים והשתדלנו ככל האפשר להעלים פרטים אישיים מזהים. ייתכן מאוד שבקריאת הספר יצליח כל אחד מהם לזהות את עצמו, אך אני מאמין כי אנשים חיצוניים, גם אם הם קרובים לנחקרים, לא יצליחו לזהותם. יש פרטים חשובים שלא יכולנו לסלק כמו למשל היות המשתתף דתי או חילוני. יש לציין כי לכל אורך המחקר לא הצהיר אף לא אחד מהמשתתפים כי אין לו עניין להשתתף בו, אבל כשלא היינו משוכנעים במידת העניין, הנחנו למשתתפים ולא לחצנו. באופן זה מבין 21 מסיימי התכנית כלל המחקר בדרך כלל 18 משתתפים. בשנה הראשונה, כשהיו בתכנית 24 משתתפים, התייחסנו ל-22 מהם. במהלך השנים פרשו שלושה ונגרעו מהמחקר. רוב המשתתפים השתתפו במחקר בכל שנותיו, אחדים עשו הפסקות שנבעו מסיבות טכניות או מחופשות לימודים או עבודה. באופן זה יש סוגיות מחקריות שבהן בא לידי ביטוי מספר קטן יותר של משתתפים. אני מקווה כי הספר יהיה לבוגרי המחזור הראשון של התכנית מזכרת לתקופה משמעותית בחייהם, וכי הם ירוו נחת מאפשרותם לתרום מניסיונם לפיתוח התחום של הכשרת המורים.

עוד יבואו על התודה רבים ממורי התכנית - מהחוגים הדיסציפלינריים, מהמרכז לחינוך יהודי על שם מלטון והמדריכות הפדגוגיות - שגם אותם לא חשפנו בשמותיהם המזהים. בשלבים שונים של התכנית נאותו המורים להתראיין ולחשוף לפנינו את נקודת ראותם, בכך נוסף ממד חשוב למחקר. לא נוכל לציין את כל אנשי הסגל האקדמי שהיו שותפים לתכנית ועסקו בהוראת הסטודנטים-מורים, ועל כן נסתפק בציון שמם של מנהליה בשלבים השונים בהוקרה על פעילותם לקיומה, להתפתחותה ולביסוסה. המנהלים האקדמיים: פרופ' דני שוורץ, פרופ' ירחמיאל כהן, פרופ' ברוריה ביטון-אשקלוני, פרופ' שלום צבר, פרופ' עוזי רבהון, פרופ' סטיב פסברג; מנהלי תכנית החינוך: ד"ר מיכאל גיליס, פרופ' משה טטר, פרופ' יונתן כהן, ד"ר אהרון דיטשר.

אני מבקש להודות לסטודנטים-חוקרים שביצעו את עבודת המחקר כחלק מעבודות המוסמך או הדוקטור שלהם. ראשונה לכולם ד"ר אורי קצין, שלקחה על עצמה וביצעה בנאמנות את מלאכת ארגון המחקר. אורי הייתה שותפה למחקר מראשיתו ועד סיומו, וכתבה הן את עבודת ה"מוסמך" הן את עבודת הדוקטור שלה במסגרת מחקר זה. כמוה כתבו במסגרתו שתי עבודות ד"ר גילת כ"ץ, ד"ר אורלי עידו וד"ר סילביה שטיגליץ. ד"ר ליאורה לוי כתבה את עבודת הדוקטור שלה במסגרת המחקר. יבואו על הברכה גם הסטודנטיות שביצעו במסגרת המחקר את עבודות הגמר לתואר שני: שושי בוגוש, נועה טל-אלון, אורלי ידיד, אלונה יעיש, תמי סול, יהודית עופר, קרן נוריאל-כץ ומיכל פונדיק. סטודנטיות-חוקרות אלו היו שותפות למחקר בתקופות זמן מסוימות, כל אחת כשנתיים-שלוש. לולא הירתמותן של כל החוקרות הללו, ספק אם פרויקט בסדר גודל כזה בכלל היה יכול להתממש. על כן ראוי לומר עליהן בפרפרזה על דבריו של רבי עקיבא: "שלי ושלכם - שלהן היא".

עוד יבואו על התודה חבריי לסגל בית הספר לחינוך שהיו שותפים להנחיית עבודות הדוקטור: פרופ' עלית אולשטיין ופרופ' יונתן כהן. תודה למנהלת האדמיניסטרטיבית של תכנית רביבים, גב' חדוה וייס, שמנווטת בהצלחה את התכנית מיום היווסדה, על שחשפה לפניי נתונים שמתייחסים לשנים שאחרי סיום המחקר ונתונים על המחזורים האחרים של רביבים. נתונים אלו צורפו לספר ויוצרים תמונת המשך.

תודה להוצאת הספרים של מכון מופ"ת על שנאותה לפרסם את הספר. בשנים האחרונות מכון מופ"ת שותף למרכז לחינוך יהודי ע"ש מלטון בכמה וכמה פרויקטים. פרסום ספר זה הוא רק חוליה בשרשרת שיתופי הפעולה.

תודה לד"ר יהודית שטיימן, ראש ההוצאה לאור, לד"ר אריאלה גדרון, שעברה על כתב היד והעירה את הערותיה החשובות; תודה לקרן גליקליך, עורכת הלשון ולמאיה זמר-סמבול, העורכת הגרפית. כולן השקיעו מאמץ להוציא לאור ספר ראוי.

הספר נפתח בפרק שעוסק במניעיהם של המשתתפים להצטרף לתכנית ולאחריו חמישה שערים. השער הראשון, "תכנית רביבים: הוגיה, מתכנניה ומוריה", מציג את תפיסותיהם של האחראים לקיום התכנית; השער השני, "מורה בא לעולם - איך ומתי?", עוסק בתפיסות ובהכוונות שהמשתתפים נכנסו עמן לתכנית; השער השלישי, "הקפיצה למים הקרים", מתאר את הידע ואת התפיסות של משתתפי התכנית עם כניסתם להתמחות בהוראה כסטודנטים-מורים; השער הרביעי, "הערכת תהליך ההכשרה", מציג את הערכת הסטודנטים-מורים את רכיביה של התכנית; השער החמישי והאחרון, "לקראת הכשרת המורים הראויה", מציג תמונת מצב של הסטודנטים-מורים על סף השנה העשירית לכניסתם לתכנית ואת מידת נכונותם להתמיד בהוראה, וכן מתווה חלופי להכשרת מורים שמשתמע מסיפוריהם של משתתפי המחקר ומהמשמעות העולה מנתוניו. ב"סוף דבר" מוצגים נתונים שמתייחסים לתקופה של אחרי המחקר וכן למחזורי המשך של רביבים. לא נותר לי אלא לקוות כי קוראי הספר ימצאו אותו לא רק מעניין, אלא גם מקדם את הבנתה של תופעת הכשרת המורים ותורם לשיפורה ולביסוסה.

אשר שקדי

האוניברסיטה העברית בירושלים,
המרכז לחינוך יהודי על שם מלטון